

BARTÓKI-GÖNCZY BALÁZS*

VIHAR ELŐTTI CSEND ÖTVEN ÉV HIBERNÁCIÓ UTÁN? ELŐSZÓ „AZ ÖTVENÉVES ŰRKÁRFELELŐSSÉGI EGYEZMÉNY” CÍMŰ TANULMÁNYBLOKKHOZ

<https://doi.org/10.51783/ajt.2023.4.01>

Idén ötvenkét éve fogadta el az ENSZ Közgyűlése az űrobjektumokkal okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló egyezményt (a továbbiakban: kárfelelősségi egyezmény), mely remek apropót szolgáltatott arra, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Világűrjog és -Politika Kutatóintézete, a HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete, valamint az Nemzetközi Jogi Egyesület Magyar Tagozata közös konferencia keretében tárgyalja ezen egyezmény legfontosabb kérdéseit.

Bár maga az egyezmény magas színvonalon kidolgozott szabályrendszer – legalábbis a nemzetközi világűrjog gerincét adó másik négy egyezményhez képest –, azonban gyakorlati alkalmazására máig nem került sor, dacára annak, hogy az űrobjektumok több esetben is okoztak már kárt a világűrben, illetve a Föld felszínén. A téma jelentőségét így elsősorban nem az egyezmény szövege és elmúlt ötven éve adja, hanem az, hogy olyan új korszakba lép az emberiség, melyben nem az a kérdés, hogy lesz-e károkozás űrobjektumok által, hanem az, hogy mikor és annak milyen hatása lesz a gazdaságra, illetve az államok egymás közötti viszonyára.

Ma mintegy tízezer aktív műhold kering Föld körüli pályákon, azonban ez a szám kétévente megkétszereződik majd az előrejelzések szerint, ráadásul a több ezer, akár több tízezer műholdból álló – elsősorban kommunikációs célú – hálózatok (megakonstellációk vagy műholdseregek) leginkább a Földhöz közeli ún. alacsony Föld körüli pályákat használják majd (tipikusan 400–600 kilométerre a Földtől). Az orbitális pályák fokozódó zsúfoltsága nélkülözhetlenné teszi egy – a légiközlekedéshez hasonló – szabályrendszer megalkotását, különben a szándékosságot nélkülöző balesetek elkerülhetetlenek lesznek. Bár az Európai Unió és az Egyesült Államok is aktív javaslatok megfogalmazásában, sajnos kevés az esélye egy univerzális nemzetközi egyezmény elfogadásának az ENSZ égisze alatt.

A helyzetet súlyosbítja, hogy az aktív műholdak mellett mintegy 130 millió egy milliméternél nagyobb ember alkotta űrszemét kering irányíthatatlanul, közel harmincezer km/h-s sebességgel a Föld körül, szintén jelentősen növelve a kárese-

* PhD, egyetemi docens, NKE ÁNTK, 1083 Budapest, Üllői út 82.; intézetvezető, NKE Eötvös József Kutatóközpont, Világűrjog és -Politika Kutatóintézet, 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
E-mail: bartoki-gonczy.balazs@uni-nke.hu.

mények bekövetkezésének esélyét. Az űrszemét keletkezésének kockázatát tovább növelik azok a fegyvertesztek, melyek során egyes államok (Egyesült Államok, Kína, India, Oroszországi Föderáció) saját műholdjaikat semmisítik meg földről indított rakétákkal, ugrásszerűen növelve az űrszemét mértékét. Végül nem elhanyagolható kockázatot jelentenek a növekvő számban a légkörbe visszatérő műholdak, rakétaelemek.

Ezen új űrverseny tehát jelentősen növeli az akár dominóeffektussal járó (Kessler-szindróma) katasztrófák bekövetkezését, melyek hatását felerősíti, hogy a globális gazdaságnak mára gerincét jelenti az űrszégmens, elég, ha csupán az épülő globális internethálózatokra, navigációs és földmegfigyelő műholdakra gondolunk.

Igenis komoly jelentősége van tehát annak a kérdésnek, hogy az űrobjektumok által okozott káresemények jogi szempontból egyértelműen szabályozottak-e a nemzetközi jogban, illetve az elmúlt ötvenkét év ütött-e hézagokat a kárfelelősségi egyezmény páncélján. A válasz sajnos az, hogy már az egyezmény elfogadása-kor is számos kérdés tisztázatlan maradt, és bár az ENSZ Világűrbizottsága ajánlás útján igyekezett például a felbocsájtó állam fogalmát tisztázni, számos kérdés megválaszolatlanul maradt. A kereskedelmi ürtevékenység előretörése kapcsán a nemzeti jogalkotás szintjén ugyan szabályozásra került több államban a felelősség továbbhárítása a valódi károkozóra (annak felelősségének egyidejű korlátozásával), azonban vannak olyan problémák, amelyeket a nemzeti jogalkotás sem tud megnyugtatóan feloldani. Az egyik ilyen a felbocsájtó fogalmához kötődik, mivel e státusz nem átruházható amennyiben a műholdat egy másik – nem felbocsájtó – állam vagy annak jogi személye szerzi meg, márpedig ez a műholdak kereskedelmi forgalmát nehezíti. Nem világos továbbá az sem, hogy az irányíthatatlanul keringő űrszemét által okozott kárért az azt eredetileg felbocsájtó állam(ok) meddig felelősek, az ok-okozati összefüggés meddig állapítható meg.

E kérdések vezették tehát a fent említett szervezőket arra, hogy a kerek évforduló apropóján félnapos konferencia keretében értékeljék a kárfelelősségi egyezményt. Az itt elhangzott három kiváló előadás képezi a jelen különszámban olvasható tanulmányok magját.

Sulyok Gábor hiánypótló, rendkívül részletes áttekintést ad az egyezmény születéséről, rávilágítva a magyar jogászok nem elhanyagolható közreműködésére is. Emellett röviden bemutatja a szerződés legfontosabb rendelkezéseit, valamint a fontosabb releváns káresemények ismertetése révén kívánja felhívni a figyelmet arra, hogy az egyezmény alkalmazásának hiánya nem jelenti azt, hogy ne történtek volna releváns események az elmúlt ötvenkét évben.

Ganczer Mónika – a honosság kérdését a központba állítva – arra keresi a választ tanulmányában, hogy az űrobjektum honosságát adó lajstromozásnak van-e szerepe az űrobjektum által okozott károkért felelős állam azonosításában. A károkozók honosságánál a nem állami szereplők honosságának meghatározását követően azt vizsgálja, hogy mely állam tehető felelőssé a tevékenységükért, illetve mely állam a kárfelelős az űrobjektumok által okozott károkért nem állami szereplő érintettsége esetén. A károsult honosságánál a tanulmány azonosítja a honosság szerepét a károsultak körének meghatározásánál és a kárigényt érvényesíteni jogosult

államot. Ezen kérdések elemzéséhez vizsgálat tárgyává teszi a világműjog hatályos nemzetközi szabályozását, azok megfelelő értelmezésére és szükség esetén továbbfejlesztésére tesz javaslatokat.

Végül, Takó Dalma a kárfelelősség általános (univerzális) és különös (partikuláris) nemzetközi szerződésekben rögzített komplex szabályozási rendszerét veszi górcső alá, középpontba állítva azt a kérdést, hogy az univerzális szerződésként funkcionáló, az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló 1972-es egyezmény (kárfelelősségi egyezmény) mellett milyen szűkebb körű nemzetközi szerződések szabályozzák az űrkárok miatti felelősség kérdését, s azok mi alapján, milyen tartalommal teszik ezt.

Ahogy Sulyok Gábor fogalmaz, az „egyezmény Csipkerózsika-álmát alussza”, azonban ennek nem a szabályozás tárgyának irrelevanciája az oka. Sőt, az emberiségnek fel kell készülnie egy olyan űrkorszakra, ahol a káresemények gyakoriak és jelentősek. Ezt elsősorban megelőzni lenne célszerű, például az űreszközök forgalomszabályozása, az űrszemét keletkezésének visszaszorítása által, azonban a jognak megfelelő válaszokat kell adnia a felelősség megállapításáról és a károsult hatékony védelméről is.